

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Індекс УДК 343.8

ГУМІН Олексій Михайлович

**ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ
З НАРКОТИЗМОМ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ
У ВИПРАВНО-ТРУДОВИХ КОЛОНІЯХ**

Спеціальність: 12.00.08 - кримінальне право і кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 1997

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00751270 (M)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Індекс УДК 343.8

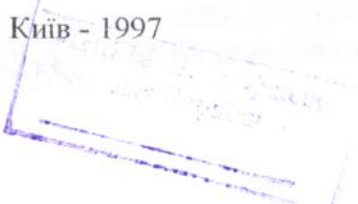
ГУМІН Олексій Михайлович

**ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ
З НАРКОТИЗМОМ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ
У ВИПРАВНО-ТРУДОВИХ КОЛОНІЯХ**

Спеціальність: 12.00.08 - кримінальне право і криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 1997

AB 38.717

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінології Національної академії внутрішніх справ України

Науковий керівник: член-кореспондент Академії правових наук України, професор, доктор юридичних наук ЛАНОВЕНКО І.П. (Інститут держави і права НАН України, провідний науковий співробітник)

Офіційні опоненти:

- Заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор МИХАЙЛЕНКО П.П. (Національна академія внутрішніх справ України, професор).

- кандидат юридичних наук, доцент РОЩИН О.І. (адвокат, Київ).

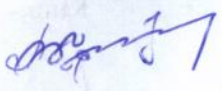
Провідна організація - Юридичний факультет Національного університету ім. Т.Г.Шевченка (Київ)

Захист відбудеться " 26 " листопада 1997 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.56.01 при Національній академії внутрішніх справ України (252035, м.Київ, Солом'янська пл., 1)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ України (Солом'янська пл., 1)

Автореферат розісланий " 20 " червня 1997 року

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

В.І.ЖЕНУНТІЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Гострота криміногенної ситуації в Україні відзначається не тільки дуже небезпечними масштабами злочинності, а й зростаючим рівнем її руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства. Тому важливо концептуально встановити і проаналізувати конкретні механізми поширення злочинності, що сприятиме визначенню найбільш ефективних шляхів її нейтралізації та скорочення.

Практика свідчить, що загострення сучасної криміногенної ситуації в значній мірі є прямим результатом зниження в суспільстві духовності та морально-правових орієнтацій. В основі ж цього негативного явища значною мірою лежить вживання алкоголю, наркотиків, токсикоманічних речовин, особливо серед молоді. Так, узагальнюючі дані офіційних та науково-дослідних джерел свідчать, що за останні роки у нашому суспільстві спостерігається збільшення чисельності хворих на алкоголізм майже на 30%. Якщо раніше серед алкоголіків абсолютну більшість становили чоловіки у віці 35-45 років, то на сьогодні — це юнацтво до 25 років. І кожний третій злочин в Україні здійснюється у стані алкогольного сп'яніння. Крім того, практично кожний третій злочин, скоєний у тверезому стані, також має безпосереднє відношення до пияцтва, бо має на меті пошук грошей на придбання спиртних напоїв. Характерно й те, що алкоголізація злочинності все вагомніше проявляє таку свою дуже характерну рису, як поєднання (або взаємозаміну) з наркоманізацією та токсикоманізацією.

Актуальність проведеного дослідження пов'язана із традиційною недооцінкою криміногенного значення поширення алкоголізму, наркоманії і токсикоманії (наркотизму), їх все більш очевидного прямого або опосередкованого причинно-обумовленого зв'язку із злочинністю. З позицій сучасної української кримінологічної науки органічне взаємодоповнення та взаємодія цих суспільно небезпечних явищ набуває підвищено актуального характеру. Ось чому більш глибокий аналіз механізмів злочинної діяльності в стані сп'яніння в усіх його варіантах — одна з центральних, але недостатньо теоретично і практично розроблених проблем кримінології. На цьому

фоні фактично відсутні комплексні дослідження стосовно найбільш небезпечних злочинців, які відбувають покарання, пов'язане з позбавленням волі. Суспільний запит щодо постановки і певного вирішення цієї кримінологічної проблеми, безумовно, виправданий.

До теперішнього часу нарко-токсикоманічна злочинність є, порівняно з алкогольною, суттєво менш характерною. Але проблемний кримінологічний аспект полягає в тому, що за темпами зростання вона значно (у декілька разів) випереджає приріст алкогольної злочинності. Важливого кримінологічного навантаження набуває й дволикість наркозлочинності, яка об'єднує як злочини, скоєні у стані наркосп'яніння, так і пов'язані з наркобізнесом. Продовжує діяти і тенденція омолодження наркоманів і токсикоманів, середня тривалість життя яких становить приблизно сорок років. Зокрема, згідно з проведеними соціологічними службами опитів, у м. Києві кожний третій представник юнацтва вже вживав наркотики.

За останні десять років кількість злочинів, пов'язаних із вживанням наркотиків, зросла в 3-4 рази, а обсяг вилучених наркотичних речовин — майже в 30 разів. Згідно з даними досліджень, один наркоман протягом свого недовгого життя втягує у вживання наркотиків до 200 осіб. При цьому 6% наркоманів одночасно є і токсикоманами. Таким чином, проблема боротьби з алкоголізмом, наркоманією і токсикоманією, з одного боку, та злочинністю — з другого, стає проблемою загальнодержавного масштабу і терміново вимагає адекватних заходів комплексного характеру.

Зрештою, кримінологічні аспекти боротьби з алкоголізмом, наркоманією і токсикоманією взагалі та в місцях позбавлення волі в особливості слід віднести до стратегічних напрямків боротьби із злочинністю, перш за все, рецидивною. Для кримінологів виключно важливого значення набуває діяльність щодо стримання та нейтралізації алкоголізму, наркоманії та токсикоманії серед злочинців за таких підстав: по-перше, ці захворювання та звички істотно ускладнюють, а найчастіше знецінюють виправно-виховну функцію кримінального покарання; по-друге, вони не просто стимулюють злочинний рецидив, але й суттєво сприяють його проявам у найвитонченіших і жорстоких формах.

Кримінологічним аспектам алкоголізму, наркоманії і токсикоманії певна увага приділялася у монографічній літературі та наукових статтях. Дослідженню різних аспектів цієї проблеми присвячені роботи В.О.Глушкова, Н.М.Дорогих, О.М.Костенка, І.П.Лановенка, Ф.А.Лопушанського, М.П. Мелентьева, О.С.Міхліна, А.А.Музики, О.Я.Светлова, Г.С.Семакова, В.В.Скибицького, В.М.Смітєнка, С.Я.Фаренюка та ін. Але в цих працях не ставилася мета спеціального наукового аналізу поведінки злочинців, які відбувають покарання у ВТК з діагнозом наркологічної залежності. Монографічні дослідження відповідної спрямованості відсутні не тільки в Україні, а й в країнах СНД. Саме цим обумовлений плановий вибір теми дисертації, присвяченої проблемам боротьби з наркотизмом серед засуджених у виправно-трудовах колоніях.

Мета і завдання дослідження. Концептуальна мета дисертаційної роботи полягає у теоретичному визначенні та осмисленні головних напрямків нейтралізації (усунення) алкогольної, наркотичної чи токсикоманічної залежності у засуджених до позбавлення волі. Відповідно до поставленої мети сформульовані й основні завдання дисертації. Вони полягають у тому, щоб:

- проаналізувати стан наукової розробки теми дисертаційної роботи в сучасній кримінології та деяких суміжних науках;
- теоретично обґрунтувати кримінологічне поняття наркотизму як такого, що об'єднує криміногенні феномени алкоголізму (пияцтва), наркоманії і токсикоманії;
- систематизувати фактори, що обумовлюють стан наркотизму серед засуджених, які відбувають покарання у ВТК;
- узагальнити і класифікувати центральні напрямки боротьби з наркотизмом серед засуджених осіб, які відбувають покарання у ВТК;
- сформулювати теоретичні основи попередження наркотизму серед засуджених осіб, які відбувають покарання у ВТК;
- розробити практичні рекомендації щодо боротьби з явищами наркологічної залежності серед засуджених, які відбувають покарання у ВТК;

– підготувати теоретичну основу удосконалення системи правових заходів боротьби з наркотизмом серед засуджених у виправно-трудовах колоніях.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є діюча система функціонування науково обгрунтованих прийомів і засобів (механізмів) попередження розглядуваних криміногенних явищ, їх розвитку та проявів як необхідного елемента виправлення і перевиховання злочинців, засуджених до позбавлення волі. Предметом дисертаційного дослідження є діяльність працівників виправно-трудовах колоній по попередженню наркотизму серед осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою роботи є загальні закони наукового пізнання, основні положення теорії держави і права, кримінології та інших наук. Вихідними стали положення Конституції України, аналіз розвитку соціальних процесів, зокрема дії системи правоохоронних органів, до яких належать і виправно-трудова колонія. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується й на таких загальнонаукових методах пізнання, як системний, історичний, аналіз і синтез, спостереження, конкретно-соціологічний, статистичний та ін.

Методологічною основою послужили також фундаментальні праці дослідників, які в тих чи інших аспектах розробляли проблемні питання обраної теми (Л.В.Багрій-Шахматов, І.М.Даньшин, А.І.Долгова, А.П.Закалюк, І.І.Карпець, О.М.Костенко, М.В.Костицький, В.М.Кудрявцев, Н.Ф.Кузнєцова, І.П.Лановенко, В.Г.Лихолоб, П.П.Михайленко, О.М.Стручков, І.К.Туркевіч, О.М.Яковлев та ін.).

Емпірична основа дослідження. Емпіричною основою дисертаційної роботи стали статистичні звіти та аналіз діяльності правоохоронних органів (1991-1996 рр.); діюче кримінальне та виправно-виконавче законодавство; наказ Генерального прокурора України від 21 травня 1996 р. «Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням кримінально-виконавчого законодавства»; відомча документація МВС України; узагальнені дані власних досліджень.

Емпіричну основу також склали результати проведених автором конкретно-соціологічних досліджень, які в систематизовану вигляді

додаються до дисертації. Перший додаток — це підсумки анкетування 400 співробітників ВТК (с.197-261); другий присвячений анкетуванню 400 засуджених до позбавлення волі (с.262-323); третій додаток — результати узагальнення матеріалів 400 вивчених особистих справ засуджених до позбавлення волі (с.324-336). Четвертий представляє анкетний опит 100 медичних працівників ВТК (с.337-380). Всього ж автором використано у дослідженні 1300 анкет з проблем попередження наркотизму серед засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудових колоніях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведене дослідження є першою монографічною роботою у вітчизняній кримінології за обраною темою. На захист виносяться такі теоретичні положення та висновки:

1. Алкоголізм (пияцтво), наркоманія і токсикоманія є одним із головних і найбільш поширених пускових механізмів злочинних проявів, що явно недооцінюється в організації боротьби із злочинністю.

2. З урахуванням родової спільності дії на організм людей алкоголю, наркотиків і токсикоманічних речовин є всі підстави для введення в науковий обіг кримінологічного поняття «наркотизму». Ним охоплюватимуться всі три названі види одурманювання з позицій не тільки медичних, соціально-моральних, взагалі правових, але й суто кримінологічних.

Саме взаємозамінююча та взаємодоповнююча провокуюча роль спиртного, наркотиків і токсикоманічних речовин нерідко випадає з поля зору правоохоронних органів. Об'єднуючий підхід до проблеми боротьби з алкоголізмом, наркоманією і токсикоманією як причинами (умовами, що сприяють) злочинності передбачає наявність обов'язкової ознаки — універсальної стійкої залежності. У медично-соціальному відношенні пияцтво (алкоголізм), наркоманія і токсикоманія виступають як «хвороба — аморальний наслідок», а в кримінологічному відношенні наркотизм ще й «причина (умови) протиправного діяння — злочин». Поняттям наркотизму охоплюється поведінка алкоголіка, наркомана і токсикомана як на рівні хвороби, проблемами якої займається наркологія, так і на рівні особи, що вивчається соціологією, психологією, кримінологією, а також коли

йдеться про злочинність, проблемами якої вже безпосередньо займається кримінологія. Таким чином, аналіз суті поняття наркотизму передбачає комплексний підхід. В його основу закладено системний метод дослідження. Завдяки науково вивіреному добору правил феномена наркотизму розкривається можливість підвищення ефективності боротьби із злочинністю.

3. Підвищення ефективності боротьби з наркотизмом серед засуджених до позбавлення волі у ВТК (збір соціологічних даних, їх аналіз, оцінка набутої інформації про стан наркотичної залежності засуджених та роль наркотизму в дії механізмів повторних злочинів та ін.) можливе лише на основі комплексного методу дослідження.

4. До числа основних криміногенних факторів (причини, умови) суспільно небезпечної поведінки засуджених з наркологічною залежністю, що відбувають покарання у виправно-трудових колоніях, ми відносимо:

- недостатню увагу з боку держави до питань стратегії боротьби з наркотизмом криміногенної спрямованості;
- низький рівень правової усвідомленості осіб, які відбувають покарання у ВТК, щодо характеру й взаємоумовленості наркотизму і злочинності;
- спрощення і певний примітивізм правової пропаганди антинаркотизму серед засуджених з наркозалежністю;
- недооцінка важливості систематичності кримінологічного аналізу кількісних та якісних змін у складі засуджених з наркотичною залежністю стосовно специфіки скоєння злочинів;
- спільне перебування у виправно-трудовій колонії осіб, щодо яких застосована ст.14 КК, та інших засуджених до позбавлення волі;
- низький рівень матеріально-технічної бази медичних служб у ВТК;
- певне нехтування попереджувальними можливостями психологічних служб у ВТК та ін.

Проведене дослідження покладено в основу обґрунтування висновку, що значення перелічених криміногенних факторів суттєво залежить від якості реалізації у кожній виправно-трудовій колонії умов режиму, праці, навчання і відпочинку, від рівня врахування

категорій вчинених злочинів, характеру й стійкості наркотичної «субкультури» засуджених тощо.

5. Здійснена класифікація типових недоліків і упущень в професійній підготовці працівників ВТК у галузі діяльності щодо попередження наркотизму та наркотичних правопорушень і злочинів. Зокрема, виявилось фактичне незнання абсолютною більшістю співробітників ВТК характерних особливостей впливу на організм поширених наркотиків і токсикоманічних речовин.

6. У виправно-трудових колоніях намітилася небезпечна тенденція зростання нелегальних можливостей отримання засудженими предметів наркотизму та, відповідно, збільшення чисельності засуджених з наркозалежністю, закріпленою або набутою вже під час відбуття покарання. Тимчасом, адміністрація виправно-трудових колоній, в значній кількості випадків, при виявленні у засуджених наркозалежності не використовує свого права ініціативного звернення до суду з метою призначення таким засудженим примусового лікування у порядку, зазначеному в ст.14 КК України.

7. Негайно потрібна розробка більш ефективної системи основних засобів попереджувальної діяльності щодо наркотизму засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудових колоніях, із зазначенням відповідних критеріїв. При цьому особливу увагу слід приділити питанням організації індивідуальної профілактики, а також удосконаленню комплексу заходів попередження злочинного рецидиву з боку засуджених із наркотичною залежністю.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Теоретичне значення дисертації полягає в системному обґрунтуванні концептуальних основ діяльності працівників виправно-трудових колоній щодо підвищення ефективності попередження наркотизму у середовищі засуджених, які відбувають покарання, пов'язане з позбавленням волі. Практичне значення дисертації полягає в тому, що висновки і рекомендації, які випливають із проведеного дослідження, можуть бути використані працівниками ВТК у практичній діяльності щодо попередження явищ наркотизму серед засуджених до позбавлення волі. Теоретичне і практичне значення проведеного дослідження полягає і в тому, що воно може розглядатися як

популярний науковий внесок в організацію більш ефективної боротьби із злочинним рецидивом.

Апробація та впровадження результатів дослідження.

Результати дисертаційного дослідження частково реалізовані на монографічному рівні (Наркотизм и преступность.- К., 1994.- С.324). Основні положення дисертації опубліковані в п'яти наукових працях. Деякі концептуальні ідеї викладені у доповіді на науковій конференції «Актуальні проблеми сучасної пенітенціарної політики України», проведеної Головним управлінням виконання покарань МВС України та Київським інститутом внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України (Київ, 1996). Основні ідеї дисертації з 1995р. використовуються у навчальному процесі Львівського інституту внутрішніх справ.

Структура дослідження. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох глав (глави 2 і 3 мають по 2 параграфи), заключної частини (висновків), списку використаної літератури (257 спеціальних джерел). Обсяг дисертації — 196 сторінок. До тексту дисертації додані узагальнені результати проведених автором конкретно-соціологічних досліджень — чотири додатки на 183 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовуються вибір теми дисертації, її актуальність, теоретична і практична значимість, ступінь наукової розробки. Визначено мету і завдання дослідження, його методологічну і методичну основу; сформульовані центральні поняття, положення та рекомендації, винесені на захист, які зумовлюють наукову новизну дисертації. Підкреслюється, що поширення захворювань наркологічної спрямованості, як правило, супроводжується зростанням злочинності взагалі та насильницької — в особливості. У зв'язку з тим, що криміногенні та хворобливі прояви алкоголізму, наркоманії та токсикоманії вражають переважно молодих й активно працездатних людей, розвивається думка про подальше підвищення «ціни» соціальних втрат такого роду. Аргументується концептуальна позиція, що тільки спільними зусиллями представників багатьох наук можна подолати

небезпеку нестримного зростання наркотизації та криміналізації суспільства.

В главі першій «Кримінологічне поняття наркотизму як суспільно небезпечного явища» висвітлена історія вивчення проблематики алкоголізму, наркоманії і токсикоманії в їх взаємозв'язку з посиленнями на світовий досвід. Аналізуються соціальні, медичні і психологічні аспекти наркотизму. Аргументується висновок, що в різні періоди історії України мала місце певна недооцінка криміногенної небезпеки алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, хоча саме ці явища найчастіше утворюють пусковий механізм злочинної діяльності. Доводиться необхідність введення в науковий обіг єдиного кримінологічного поняття наркотизму, яке б об'єднувало криміногенні феномени алкоголізму, наркоманії і токсикоманії. В цілому наркотизм характеризується сукупністю суспільно небезпечних станів і діянь, що проявляються у злісному пияцтві (алкоголізмі), свідомому вживанні наркотиків або токсикоманічних речовин без медичного призначення. Це активно провокує аморальність вчинків, правопорушення, злочини. Своєрідним різновидом наркотизму є втягнення інших осіб у немедичне вживання предметів наркотизму, а також незаконні операції з такими предметами (наркобізнес). Отже, наркотизм — поняття більш широке, порівняно з медичним поняттям алкоголізму, наркоманії і токсикоманії.

Слід відзначити, що строкатість термінології стосовно предметів, стану і результатів одурманювання вже завдала реальної шкоди законодавчій техніці при конструюванні тих чи інших кримінально-правових норм. Так, ст.215-4 КК України передбачає кримінальну відповідальність за допуск до керування транспортними засобами водіїв, які перебувають у стані сп'яніння, але поняття такого стану фактично не розкрито і в законі, і в науково-практичному коментарі до нього.

Поняття наркотизму має принципово важливе значення не тільки для кримінології, а й для кримінального права. З цих позицій в дисертації розглядаються поняття «наркотичне пияцтво», «алкогольна наркоманія», «наркоманія», «токсикоманія». Обґрунтовується концепція органічних зв'язків наркотизму і злочинності. Значна увага приділена питанням психологічних механізмів наркотизму, зокрема у

зв'язку з фрейдівським принципом насолоди, який має значне методологічне навантаження.

Динаміка наркотизації населення характеризується такими кримінологічними обставинами: зростанням числа осіб, для яких характерним є: негативний комплекс своєвілля та ілюзій, значне ускладнення життя, а також бажання сховатися від необхідності вирішувати складні життєві проблеми, загальне зниження рівня виховної роботи в цілому у суспільстві і, зокрема, в місцях позбавлення волі.

Наркотизм як соціально-кримінологічне явище набуває специфічних рис залежно від статі, віку, ближнього соціального оточення, умов життя, виховання тощо. Наркозалежність при позбавленні волі набуває гіпертрофічних форм, бо вона стимулюється депресивним станом засуджених через ізольованість від нормальних соціальних стосунків, постійне спілкування із злочинним середовищем, ускладнені можливості лікування, коли нерідко втрачається надія не тільки на його позитивний результат, а й в цілому на нормальне життя. Додаткові психічні навантаження засуджені відчувають й у зв'язку з появою більш складних каналів одержання предметів наркотизму. Такі злочинці вдаються до дуже витончених засобів подолання стану «ломки» за рахунок особливої винахідливості, в тому числі шляхом зговору з окремими представниками персоналу ВТК, з метою роздобути будь-які, навіть найпримітивніші, одурманюючі речовини.

В дисертації обґрунтовується висновок, що для засуджених алкоголіків, наркоманів і токсикоманів все більш важливого значення набуває кваліфікована допомога з боку медичних і психологічних служб ВТК. В цій главі особлива увага приділена визначенню спеціальної термінології, на теоретичній базі якої сформульоване поняття наркотизму. В проведеному дослідженні широко використані матеріали Організації Об'єднаних Націй.

Глава друга *«Методико-організаційні питання боротьби з наркотизмом у виправно-трудовах колоніях»* присвячена розгляду організаційних основ боротьби з наркотизмом серед засуджених, які відбувають покарання у ВТК, та розгляду відповідних криміногенних факторів наркотизму.

В § 1 «Загальні питання боротьби з наркотизмом у середовищі засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудових колоніях», перш за все, дається класифікація вихідних методів проведеного дослідження; аналізуються фактичні дані про взаємодію наркотизму і злочинності з одержанням своєрідної «фотографії» такої взаємодії, специфічно відображеної в системі багатьох ознак і характеристик. Процес виправлення та перевиховання засуджених, які відбувають покарання, включає науково обгрунтовані заходи впливу на їх особистість із залученням передової методики, апробованих правових і психолого-педагогічних і медичних підходів. Їх складність особливо яскраво проявляється стосовно засуджених, які не тільки позбавлені волі, а й обтяжені пороком хворобливої залежності від алкоголю, наркотиків, токсикоманічних речовин. Ця обставина повинна в повній мірі враховуватися при розробці методик і техніки вивчення характерних рис таких засуджених. Саме в цьому напрямку в дисертації розглядається система конкретних прийомів збирання та аналізу інформації щодо наркотизму і злочинності, їх причин і умов.

Аргументується висновок, що ефективність будь-яких досліджень, які стосуються боротьби з наркотизмом у середовищі засуджених, що відбувають покарання у виправно-трудових колоніях, залежить від комплексного підходу до використання тих чи інших методів збирання інформації, її аналізу та підготовки відповідних рекомендацій. При цьому в оптимальному варіанті називаються три основні групи класифікаційних кримінологічних завдань.

До першої групи відносимо: реальну оцінку загальної і кримінологічної обстановки в колонії (поточної, річної, багаторічної); встановлення внаслідок наркотизму фізичної і моральної шкоди засудженим; визначення основних тенденцій наркотизації засуджених в цілому та в її конкретних видах; аналіз взаємозв'язків між кримінологічними показниками та тими чи іншими конкретними видами наркотизму. Складання багатоваріантних довгострокових і короткочасних прогнозів ефективності попередження явищ наркотизму; оптимізація можливостей виховних сил (в тому числі психологічних служб) та матеріального забезпечення, необхідних для стримання або нейтралізації феномена наркотизму.

Друга група завдань: адекватна оцінка попереджувальної діяльності адміністрації та психологічних служб ВТК і підвищення якісного рівня такої діяльності; корекція основних напрямків боротьби з наркотизмом у середовищі засуджених; планування поточної виховної роботи щодо виправлення і перевиховання засуджених у поєднанні з поступовим усуненням соціальної і фізіологічної залежності від алкоголю, наркотиків, токсикоманічних речовин.

Третя група завдань стосується взаємодії суб'єктів антинаркотичного і правового виховання; при цьому, що дуже важливо, індивідуального спрямування.

Актуальні завдання боротьби з наркотизмом серед засуджених злочинців, які відбувають покарання у ВТК, обумовили залучення, перш за все, таких методів:

а) статистичного, коли використовуються кількісно-якісні показники наркотизму і злочинності;

б) анкетування як засобу вивчення кримінологічного змісту наркотизму та злочинності шляхом фіксованого опитування репрезентативної групи;

в) анонімного анкетування з метою викриття латентних явищ кримінологічного значення;

г) інтерв'ю, що дає можливість для вибору широкого спектра підходів до злочинців розглядуваної категорії та ін.

В § 2 «Криміногенні фактори наркотизму серед засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудовах колоніях» підкреслюється, що методико-організаційні засоби боротьби з наркотизмом і злочинністю у ВТК специфічні і кримінологічно значущі тим, що спрямовані, по-перше, на те, щоб стан наркотизму не послужив пусковим механізмом скоєння злочинів у самій ВТК та, по-друге, — не став таким вже після відбуття покарання. В цьому напрямку в роботі розглянуті конкретні криміногенні фактори (причини і умови), притаманні явищам наркотизму і злочинності щодо засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудовах колоніях.

Особлива увага приділена науковому аналізу проблеми взаємодії криміногенних факторів, підкріпленої широким використанням матеріалів конкретно-соціологічних досліджень; показано, зокрема, що в системі виправно-трудовах колоній активно діє складна сис-

тема злочинних можливостей доставки засудженим предметів наркотизму, яка становить по суті самостійний прибутковий напрямок збуту.

У боротьбі з наркотизмом майже не враховуються кількісні та якісні зміни у контингентах засуджених, щодо яких судом застосована ст.14 КК; не проводиться ефективна протидія «наркотичній субкультурі» засуджених до позбавлення волі. Спеціальна увага приділена розглядові такого криміногенного фактора, як спільне перебування в одній ВТК засуджених, у відношенні до яких застосована ст.14 КК, та інших засуджених. Розроблені рекомендації щодо підвищення професіоналізму та поліпшення матеріально-технічної бази медичних і психологічних служб виправно-трудова колоній.

Глава третя *«Теоретичні проблеми попередження наркотизму серед засуджених у виправно-трудова колоніях»* присвячена розгляду концептуальних основ попередження наркотизму серед засуджених до позбавлення волі та вибору основних напрямків попередження наркотизму і злочинності, пов'язаної із наркотизмом.

В §1. *«Теоретичні основи попередження наркотизму і наркотичної злочинності»* визначаються центральні напрямки ранньої профілактики наркотизму і злочинності, у виправно-трудова колоніях особливо. Зокрема, автор наголошує, що загальною основою попередження наркотизму і наркотичної злочинності стає, перш за все, увага держави до цієї актуальної проблеми, однією з важливих ланок якої є відповідна інтенсифікація учбового процесу в навчальних закладах системи МВС України з підготовки спеціалістів, спроможних протистояти зростанню рівня наркотизації суспільства, в тому числі серед злочинного середовища. Відповідно рекомендується ввести до учбових планів усіх навчальних закладів МВС України спеціальний курс *«Боротьба органів внутрішніх справ з наркотизмом»*, передбачивши цільове виділення для цього необхідної кількості годин.

Для забезпечення такого курсу силами викладацького складу вищих навчальних закладів МВС слід терміново створити єдину систему підготовки та видання навчально-методичних матеріалів; з метою інтенсифікації навчального процесу доцільно передбачити в кожному навчальному закладі МВС створення спеціалізованих кабінетів *«Організація та тактика боротьби з наркотизмом і наркотичною зло-*

чинністю». Беручи до уваги перспективу зростання наркотизації суспільства, дисертант пропонує створити в деяких навчальних закладах окремі відділення з підготовки майбутніх спеціалістів для боротьби з наркотизмом, в тому числі з наркобізнесом.

З позиції кримінологічної науки також розглянуті центральні проблеми попередження наркотизму і наркотичної злочинності, визначені шляхи і форми їх попередження. Проаналізовані характерні риси та особливості діяльності суб'єктів попередження наркотизму і, відповідно, злочинності. Спеціальна увага приділена системному розгляду основних принципів попереджувальної діяльності. Це: державний контроль за організацією профілактичної діяльності; забезпечення законності; гуманність і диференціація процесу попередження наркотизму; наукова обґрунтованість профілактичних заходів; удосконалення взаємодії суб'єктів профілактики наркотизму, об'єднання зусиль всіх відділів і служб виправно-трудових колоній у попередженні наркотизму і зв'язаної з ним злочинності; визначення критеріїв результативності попереджувальної діяльності з урахуванням правової специфіки ВТК та ін.

У процесі вивчення кримінальних справ і особистих карток засуджених розглядалися три головних кримінологічних питання. Перше — про необхідність постійного удосконалення механізмів профілактичної діяльності органів внутрішніх справ та їх служб з урахуванням конкретного стану наркотизму в тій чи іншій сфері життєдіяльності. Друге питання — розкриття чи уточнення складних особливостей наркотизму як безпосередньої причини або такої умови, що сприяє злочину. Третє стосується вирішення стратегічних і поточних тактичних заходів у безпосередній боротьбі з наркотизмом. Саме від того, як реалізуються зазначені кримінологічні завдання, залежить рівень ефективності попереджувальної роботи у виправно-трудових колоніях щодо явищ наркотизму і, відповідно, злочинності.

В § 2 «Основні напрямки попередження злочинності, пов'язаної з наркотизмом» підкреслюється, що вибір основних напрямків такої попереджувальної діяльності повинен проводитись з урахуванням ступеня суспільної небезпеки скоєних злочинів, строків позбавлення волі, рівня необхідної наркологічної допомоги, стану самосвідомості засуджених тощо. Беруться до уваги й інші важливі обставини: те, що

засуджені особи знаходяться в колонії у концентровано злочинному середовищі; наркозалежність та недовіра до результатів лікування також провокує на протиправну поведінку; суворе кримінальне покарання, супроводжуване станом наркозалежності, у певній мірі психологічно обезцінює надію на виправлення, перевиховання, дострокове звільнення від покарання.

Для вдалого вибору того чи іншого напрямку попереджувальної діяльності в умовах ВТК принципового значення набуває фактор типології і класифікації засуджених осіб з наркозалежністю. Тому в дисертації значна увага приділена додатковому обґрунтуванню ідеї індивідуальної профілактики наркотизму і злочинів, пов'язаних з ним. Так, підкреслюється, що досвід попереджувальної діяльності більшості виправно-трудових колоній, де проводиться наркологічне лікування засуджених до позбавлення волі, свідчить про поглиблення певної духовно-моральної спустошеності в середовищі засуджених, коли колишні моральні принципи в якійсь мірі вичерпали себе, а нові ще не набрали сили. На основі аналізу результатів проведеного конкретно-соціологічного дослідження в дисертації визнається значна позитивна роль релігії з її проповіддю ненасильства та милосердя, які спроможні активно сприяти виховному процесу виправлення і перевиховання засуджених з наркозалежністю.

Завершується дисертація *Заключною частиною* з підсумковими висновками стосовно проведеного дослідження. Загальні теоретичні ідеї відносно визначення вихідних теоретичних понять боротьби з наркотизмом засуджених до позбавлення волі систематизовані з розкриттям основних криміногенних факторів наркотизму серед засуджених у ВТК; розроблені теоретичні основи попередження наркотизму та пов'язаної з ним злочинності в умовах виправно-трудових колоній.

В заключній частині дисертації підкреслюється, що тенденція зростання темпів наркотизації та криміналізації групи ризику стає своєрідним барометром кризових явищ у суспільстві; прогнозується, що таке зростання буде продовжуватися при погіршенні умов життя населення; відповідно більш прискореними темпами почне поширюватися злочинність, яка прямо або побічно пов'язана з феноменами алкоголізму, наркоманії та токсикоманії. Цей висновок слід врахову-

вати при кримінологічному плануванні основних напрямків попереджувальної діяльності в системі виправно-трудових колоній.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гумин А.М., Лановенко И.П. Склонение к потреблению наркотических средств // Наркотизм и преступность.- Киев, 1994.- С. 324.

2. Гумін О.М. Деякі проблеми профілактики наркотизму та шляхи їх вирішення в умовах установ по виконанню покарань // Економічна безпека України.- Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Випуск 1. - Львів, 1995. - С. 41-44.

3. Гумін О.М. Роль професійної майстерності адміністрації УВП в організації індивідуальної профілактики наркотизму серед засуджених у місцях позбавлення волі // Підготовка кадрів вищої кваліфікації для органів внутрішніх справ. Випуск 2. - Львів, 1995. - С. 69-72.

4. Гумін О.М. Деякі напрямки інтенсифікації навчального процесу в навчальних закладах МВС України з урахуванням проблем боротьби з наркоманією // Актуальні проблеми сучасної пенітенціарної політики України. Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 25-26 травня 1995 року). - Київ, 1996. - С. 145-146.

5. Гумін О.М. Вплив криміногенних факторів на поширення наркотизму у виправно-трудових колоніях // Економічні реформи в Україні та проблеми соціального захисту людини. Випуск 5. - Львів, 1997. - С. 206-216.

Гумін О.М. Проблеми боротьби з наркотизмом серед засуджених у виправно-трудовах колоніях. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Національна академія внутрішніх справ України. - Київ, 1997.

Досліджуються проблеми боротьби з наркотизмом серед засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудовах колоніях; аналізуються основні напрямки профілактики злочинів, пов'язаних з наркотизмом.

Ключові слова: засуджені, виправно-трудова колонія, наркотизм, злочини.

Гумин А.М. Проблемы борьбы с наркотизмом среди осужденных в исправительно-трудовых колониях. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Национальная академия внутренних дел Украины. - Киев, 1997.

Исследуются проблемы борьбы с наркотизмом среди осужденных, отбывающих наказание в исправительно-трудовых колониях; анализируются основные направления профилактики преступлений, связанных с наркотизмом.

Ключевые слова: осужденные, исправительно-трудова колонія, наркотизм, преступления.

Gumin O.M. The drug fighting problems among the condemned in the corrective-labour colonies. The thesis for attaining the law science candidate degree in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Administrative Law. The National Academy of Internal Affairs of Ukraine.- Kyiv, 1997.

The drug fighting problems are investigated among the condemned in the corrective-labour colonies; the main trends of crime prevention connected with drugs are analyzed.

The key words: condemned; corrective-labour colony; drug-dealing, crimes.

Підписано до друку 16.10.1997 р.

Формат 60x90 1/16. Ум друк. арк. 1. Тираж 100 прим.

Видавництво: Львівський інститут внутрішніх справ, науково-
дослідний і редакційно-видавничий відділ.

43448

AB 38.717